

Гістарычная канцэпцыя Вацлава Ластоўскага ў працах сучасных гісторыкаў*

Рыгор Максімовіч

У гістарычнай навуцы даўно ведама, што назвы *Русь, рускі*, на ўсходнеславянскіх прасторах не спрадвечныя. Спачатна існавалі там, ад часоў дагістарычных, толькі назвы плямённых — Крывічы, Дрыгвічы, Радзімічы, Севяране, Вяцічы, Дзераўляне, Паляне, Славене ды іншыя. Плямёны гэтыя называюць, месцы іх нага рассялення падаюць старыя ўсходнеславянскія летапісы. Ад дагістарычных часоў існаваў і назоў агульны, што абыймаў усе плямёны славянскае мовы, назоў *славяне*.

Нейкага адмысловага агульнага назову для плямёнаў толькі ўсходнеславянскіх не было, як не было й агульных назоваў якія абыймалі-б у асобную групу плямёны, ці народы, паўдзённа або захаднеславянскія. Сучасны падзел славянскіх народаў і іх моваў на тры групы — паўдзённую, заходнюю й усходнюю — навуковы, габінэтны ды даволі новы. Шырэй ён замацаваўся толькі ад мінулага стагоддзя.

* Упершыню надрукавана ў «Запісах» №13 (Нью Ёрк, 1975. С. 47—56).

Што да назову *Русь*, дык паводле аўтарыгэт-нага съветчаньня першага ведамага, і найвыдатнейшага, усходнеславянскага летапісца Нестара, які жыў у другой палавіне XI і пачатку XII стагодзьдзяў (1056—1114?), *Русяй* калісьці называліся не славяне, а тыя скандынаўскія варагі, што запанавалі спачатку ў недалёкім ад Скандынавіі Ноўгарадзе, а пасьлей у Кіеве. У «Повести временных лет», Нестаравым летапісе, пад годам 862 кажацца, што плямёны Чудзь, Славене, Мэр і Крывічы, зь якіх заморскія скандынаўскія варагі бралі тады дань, у гэтым годзе:

Прагналі варагаў за мора, і не далі ім дані, і пачалі самі ў сябе ўладаць. І ня было між імі праўды, і ўставаў род на род, і была між імі нязгода, і сталі ваяваць самі з сабой. І казалі сабе: «Пашукаем сабе князя, які ўладаў—бы намі ды судзіў—бы паправу». І пайшлі за мора, да варагаў, да Русі. Русяй бо называліся гэтыя варагі, падобна як іншыя называюцца швэды, а іншыя нарманы, англы, а яшчэ іншыя готляндцы... Чудзь, Славене, Крывічы й Весь казалі Русі: «Зямля нашая вялікая й багатая, ды парадку ў ёй няма. Прыходзьце княжыць і ўладаць намі». І выбралася трох братоў з сваімі родамі, і ўзялі з сабою ўсю Русь, і прыйшлі да Славенаў, і сеў старшы Рурык, у Ноўгарадзе, а другі, Сінеюс, на Белавозеры, а трэйці Трувар, у Ізборску. І ад варагаў гэтых празвалася Руская зямля... Варагі ў гэтых гарадох находнікі, а першыя пасяленцы ў Ноўгарадзе — Славене, у Полацку — Крывічы, у Роставе — Мэр, у Белавозеры — Весь, у Мураме — Мурама.

Дык, паводле расказу Нестара, *Русяй* называліся спачатна тыя варагі, што прыбылі з Рурыкам з Скандынавіі й запанавалі ў Ноўгарадзе ды іншых пляменных палітычна-эканамічных цэнтрах і славянскіх, і фінскіх. Паводле таго-ж Нестара наў-

гародзкія варагі—Русы пазьней, па сьмерці ўжо Рурыка, накіраваліся пад правадырствам ягонага дружынніка Алега, апякуна малога Рурыкавага сына Ігара, на поўдзень ды захапілі подступам Кіеў ад варагаў іншых, што Кіевам валадалі. Князем у Кіеве Алег пасадзіў Ігара, ад якога й пачаўся род кіеўскіх князёў Рурыкавічаў. З захопам варагамі—Русамі Кіева яны сталі поўнымі гаспадарамі важнага тады вельмі гандлёва—камунікацыйнага шляху «з варагаў у грэкі».

Паколькі Алегавай дружыне варагаў—Русаў у Кіеве ўдалося пры ўладзе ўтрымацца, горад ды бліжэйшыя сумежныя землі Палянаў і сталі называць зямлёю Русаў — *Рускай* зямлёй. Даўжэйшае панаваньне ў славянскім Кіеве неславянскіх скандынаўскіх варагаў—Русаў па колькіх пакаленьнях давяло да іх зьліцця зь мясцовым славянскім жыхарствам, да іх славянізацыі па звычаях, мове, ды, шляхам жанітваў, і па крыві.

Гэткім спосабам князі спачатку чужыя, *рускія*, князі «находнікі» ды захопнікі, сталі з часам для кіяўлянаў князямі сваймі ня толькі па ўладзе, але й па крыві. Далейшым вынікам гэтага было, што *рускімі* сталі называцца ўжо ня толькі «находнікі варагі» ды іх нашчадкі, але й славяне — усе іхныя падданыя жыхары *Рускае зямлі*.

Вось гэткім шляхам, паводле аўтарытэтнага сьветчання Нестара, прынесены з Скандынавіі заваёўнікамі Кіева этнанім *Русь* перашчапіўся з часам на этнічна не вараскае, не германскае, але славянскае жыхарства, ды стаў назовам геаграфічным, спачатку праўда, вельмі абмежанае, але славянскае этнічна тэрыторыі. *Руская зямля* ў X—XI стагодзьдзях прасторам была невялікая, бо абыймала толькі Кіеў ды блізкія ад яго землі Палянаў.

Пры канцы X стагоддзя, ад часу княжаньня ў Кіеве князя Валадзімера (978—1015) і да сьмерці князя Яраслава Мудрага ў 1054 годзе, Кіеўскае княства Рурыкавічаў на час кароткі вырастае ў магутную сілу. У залежнасьці ад кіеўскіх князёў трапляюць суседнія ўсходнеславянскія плямёны й землі, якія нейкі час мусяць плаціць кіеўскім князём дань. Не зважаючы на гэтую залежнасьць, ні ў стагодзьдзі X, ні ў XI, як сьветчаць летапісы, назовы *русь*, *рускі*, далей самое Кіеўшчыны, ці бо *Рускае зямлі* не былі пашыраныя, не ўжываліся. Назовы гэтыя тарнаваліся ўсё яшчэ толькі да дынастыі кіеўскіх князёў, іхнае кіеўскае *Рускае зямлі*, кіеўскага княства, і толькі рэдкае яшчэ да тых іхных блізкіх памежных валаданыяў, што былі ў больш трывалай залежнасьці ад Кіева.

У летапісах ёсьць шмат прыкладаў на тое, што яшчэ аж пад канец стагоддзя XII, як правіла, Галіч, Валынь, Смаленск, Полацак, Пскоў, Ноўгарад, Суздаль, Уладзімер, Клязьма *Русяй* не называліся. Не называліся *Русяй* плямёны Крывічоў, Дрыгвічоў, Радзімічаў, Вяцічаў, ноўгарадзкіх Славенаў.

Калі ход пра беларускія прасторы, тут пляменныя назовы захаваліся асабліва доўга. Дрыгвічы ў летапісах успамінаюцца яшчэ да 1149-га, Радзімічы да 1169-га, Вяцічы да 1197-га году. Крывічы—ж у хроніках Захаду ведамыя яшчэ аж да пачатку XIV стагоддзя. Прыкладам, нямецкая, пісаная палацінску, хроніка Дусбурга апісваючы пад годам 1314 паход крыжакоў на Наваградак падае, што тады «*frater Henricus ... venit ad terram Crivicie et civitem illam, que parva Nogardia dicitur, cepit*». Толькі ад стагоддзя XIII поймы *Русь*, *рускі* пашыраюцца й на далейшыя ад Кіева ўсходнеславянскія прасторы.

Што працягам трох стагодзьдзяў гісторыі ўсходняе Эўропы — стагодзьдзяў X—XII — *Русь* называлася толькі Кіеўшчына, і што толькі шмат пазьней назоў гэты пашырыўся й на іншыя ўсходнеславянскія землі, ведалі паважнейшыя гісторыкі даўно. Ніхто зь іх аднак—жа ня даў задавальняючага, навукова абгрунтаванага выясьненьня, як, якім спосабам і чаму назовы *Русь*, *рускі*, з Кіева перанесеныя былі з часам на ўвесь ўсходнеславянскі прастор, аж да Ноўгараду на поўначы.

Уражала асабліва гісторыкаў тое, што, як сьветчылі летапісы, назовы *Русь*, *рускі* з Кіеўшчыны шырыліся не, як можна было—б спадзявацца, у часы найбольшае палітычнае сілы Кіеўскага княства, калі Кіеў быў дамінуючым цэнтрам усходу Эўропы ня толькі палітычна, але й эканамічна ды культурна, не за князёў Валадзімера ды Яраслава Мудрага, але шмат пазьней, калі Кіеў згубіў ужо сваё палітычнае значаньне. Факты паказваюць, што пашырэнне з Кіева назову *Русь* адбывалася перш за ўсё якраз пасля палітычнага ўпадку Кіева дзеля няспынных змаганьняў князёў, прэтэндэнтаў на кіеўскі князёўскі пасад, ды асабліва пасля захопу й зьнішчэння Кіева ў 1240 годзе татарамі, што канчаткова пазбавіла Кіеў усякага і палітычнага, і эканамічнага, і культурнага значаньня.

У 1954 годзе ў Лёндане, у выдавецтве George and Unwin, выйшла з друку паангельску кніга польскага гісторыка Гэнрыка Пашкевіча «The Origin of Russia». У ёй, між іншага, шмат месца адведзена разгляду паходжаньня, юлішніх значаньняў назоваў *Русь*, *рускі*, ды гістарычным зьменам гэтых значаньняў.

Што да спосабу пашырэння гэтых назоваў з Кіеўшчыны на іншыя ўсходнеславянскія прасто-

ры, ключавая, разьвітая ў кнізе, тэза аўтара тая, што вырашальную ролю ў гэтым адыграла прыймо ў 988 годзе кіеўскім князем Валадзімерам хрысьціянства. Паколькі хрысьціянства на славянскім усходзе прынялося спачатку ў Русаў і Кіеў стаў цэнтрам новае веры, сядзібай праваслаўнай мітраполіі, дык і веру гэтую на ўсходзе Эўропы сталі называць вераю *Русаў* — *рускаю верай*, назовам, які дажыў аж да нашых часоў.

Калі гэтая новая *руская вера* шырылася пазней і на далёкія ад Кіева землі й плямёны, як яе прыймалі пагане жыхары Полацку, Ноўгараду ці Суздальшчыны, дык пасля прыйма новае веры й палачанаў ды ноўгарадцаў сталі называць — спачатку толькі па веры — *рускімі*, ці бо людзьмі *рускае* веры. У выніку па некаторым часе стварыўся гэтакі стан, што хоць назоў *Руская зямля* тарнаваўся й далей толькі да канкрэтнай абмежана-й прасторы, да тэрыторыі кіеўскіх Палянаў, па веры *рускімі* ставалі й жыхары Смаленску, Полацку, Ноўгараду, Суздалі, Пскова, Валыні, Галіча.

Паводле Г. Пашкевіча гэтакім гэта шляхам з часам дайшло да таго, што слова *Русь* набыло падвойнае значаньне. Палітычна й геаграфічна *Русь*, *Руская зямля* азначалі яшчэ ўсё толькі Кіеў з блізкімі прылежнымі да яго тэрыторыямі. У сэнсе—ж рэлігійным *Русь*, *рускі* ахоплівалі ўжо ўсіх славянскіх і не славянскіх паслядоўнікаў *рускае веры*, праваслаўнае веры. Зь неславянскіх плямёнаў назоў гэты перайшоў галоўна на тыя фінскія плямёны на поўначы, што прынялі праваслаўе.

У выніку паўстала гэткае палажэньне, што хоць Ноўгарад, Суздаль, Смаленск, Валынь, Галіч да Кіеўскае Русі ў палітычна-геаграфічным сэнсе й не залічаліся, але дзеля свае *рускае веры* яны

былі звязаныя з Кіевам назовам *Русь* у галіне рэлігійнай ды падпарадкаваныя навет кіеўскім мітрапалітам. Дык паводле Г. Пашкевіча, ня руская дынастыя кіеўскіх Рурыкавічаў ды іхныя палітычныя ўплывы, але праваслаўная вера й Царква былі тэй сілай, што шырыла назовы *рускі*, *Русь* на ўсходзе Эўропы далёка й за межы кіеўскае *Рускае зямлі*. І назовы гэтыя шырылі яны й тады, калі Кіеў ды Кіеўскае княства даўно ўжо заліла ды зруйнавала татарская навала.

Свой гэткі пагляд Г. Пашкевіч у кнізе абгрунтаваў на аграмадным славянскім і заходнеэўрапейскім гістарычным матар'яле, на дадзеных жаролаў — летапісаў, актаў, дакументаў. На ўвагу ён узяў і вялізную папярэднюю навуковую літаратуру. Дзеля гэтага ягоная кніга мела шырокі, інтэрнацыянальны водгук сярод тых гісторыкаў і моваведў, што цікавяцца славянскім усходам Эўропы. На ўсіх кантынентах сьвету, ад Амэрыкі да Японіі, ды найперш у краёх Эўропы і ў СССР, паказалася каля ста рэцэнзійных, і прыхільных, і крытычных яе аглядаў.

У 1963 годзе Г. Пашкевіч выдае другую кнігу — «The Origin of Russian Nation». Зьмест гэтае кнігі, гэта далейшае распрацаваньне й удакладненьне паглядаў выказаных у кнізе папярэдняй, з адначасным разглядам пастаўленых ёй крытыкамі закідаў. У гэтай вась кнізе Г. Пашкевіч, між іншага, піша:

Якабсан крытыкуе галоўную тэзу «The Origin of Russia», што датычыць да царкоўнае й рэлігійнае вагі тэрміну «Русь»... Трэба тут падчыркнуць, што тая самая інтэрпрэтацыя значаньня РУСЬ была сфармуляваная беларускімі навукоўцамі...

Далей, у зноскы пад тэкстам, Пашкевіч дадае:

Мушу выясніць, для акуратнасьці, што я да свайго выснаву дайшоў зусім незалежна ад аўтараў бела-

рускіх. Калі я ўжо канчаў «The Origin of Russia», я натрапіў на два артыкулы з аналягічнымі папярэдамі да тае тэзы, якую высоўваў, пайменна: Ю. Верашчака. Аб найменьнях «Гуды», «Крывічы», «Русь» («Крывіч», 1923, I, Б. 17—24), ды Л. А. Што такое «Русь» смаленскай тарговай граматы 1229 г. (тамсама, 1923/6. Б. 23—24)¹.

Дык Г. Пашкевіч прызнаў, што гэта «беларускія навукоўцы» даўно перад ім сфармулявалі пагляд, які зьяўляецца ключавым для выснаваў ягонай кнігі, пагляд пра спосаб пашырэння з Кіева назову *Русь*. Заяву Пашкевіча можна яшчэ ўдакладніць гэтым, што гаварыць, у запраўдчасці трэба не пра двух, а пра аднаго толькі беларускага навукоўца. Псэўдонім і крыптонім, якімі падпісаныя артыкулы ў «Крывічы» — «Юры Верашчака» ды «Л. А.» — належыць адной асобе: выдаўцу й рэдактару ковенскага часопісу «Крывіч» Вацлаву Ластоўскаму. Дык тэза пра рэлігійнае значанне назоваў *РУСЬ*, *рускі*, як важнага фактару для справы пашырэння гэтых назоваў з Кіева на ўсю ўсходнеславянскую прастору, была пастаўленая Ластоўскім, гэта ягоная гістарычная канцэпцыя. І выказаная яна была ў друку трыццаць і адзін год перад зьяўленьнем кнігі Г. Пашкевіча «The Origin of Russia».

Адцёміць для дакладнасці трэба, што ў першай кнізе Пашкевіча, «The Origin of Russia», нічога не сказана пра гэта, што галоўная яе тэза была сфармуляваная ўжо раней «беларускімі навукоўцамі», хоць паказаныя вышэй артыкулы там і пададзеныя пры канцы кнігі ў сьпісе скарыстанае да працы літаратуры, ды раз і ў зноскы пад тэк-

¹ Paszkiewicz H. The Origin of Russian Nation. London, 1963. P. 325.

стам кнігі. Калі цяпер Г. Пашкевіч гэта ў другой сваёй кнізе раскрывае, з адначаснай заявай, што да падобных выснаваў ён дайшоў «незалежна ад аўтараў беларускіх», дык гэта таму, што гэтым часам звярнуў на гэта ўвагу адзін з рэцэнзэнтаў ягонае першае кнігі.

У 1955 годзе ў часопісе, што выходзіць у Нью Ёрку, «The Ukrainian Quarterly», П. Грыцак адцёміў, што галоўная тэза Пашкевічавай працы «The Origin of Russia», тэза пра рэлігійнае значаньне тэрміну *рускі*, *Русь*, як важнага фактару ў пашырэнні гэтага назову з Кіева на далейшыя славянскія прасторы, ані новая, ані арыгінальная. У гэтым пытаньні, паводле П. Грыцака, Пашкевіч толькі «сьведама ці ня сьведама ідзе за тэзаю прадстаўнікоў крывіцкага крыла беларускае інтэлігенцыі». На прыклад гэтага ён прывёў друкаваны ў 1951 годзе «Кароткі начырк гісторыі Крывіч–Беларусі» Я. Станкевіча². Дык да прызнання, што галоўную канцэпцыю кнігі «The Origin of Russia», сфармулявалі шмат раней беларускія навукоўцы, Г. Пашкевіч у некаторай меры быў змушаны тым, што ўвагу на гэта звярнуў рэцэнзэнт ягонае кнігі.

Калі сам Г. Пашкевіч прызнаў, што «тая самая інтэрпрэтацыя значаньня РУСЬ была сфармуляваная беларускімі навукоўцамі», ды падаў і канкрэтныя публікацыі дзе, цікава будзе пазнаёміцца з арыгінальным іх тэкстам. Як ужо ўспаміналася, абодва артыкулы, — адзін падпісаны псёўдонімам, а другі крыптонімам, — належаць пярэдамага беларускага пісьменьніка, навукоўца й выдатнага грамадзка–палітычнага дзеяча Вацлава Ластоўскага.

² The Ukrainian Quarterly. New York, 1955. P. 181.

Першы артыкул, падпісаны псеўдонімам Юры Верашчака мае назоў «Аб найменьнях „Гуды“, „Крывічы“, „Русь”»³. На пачатку артыкулу дадзеная агульная заява, што:

няма ніводнага народу, які-б на працягу ўсёй сваёй гісторыі заўсёды насіў адно й тое самае імя. Пад уплывам перасяленняў, чужаземных заваяванняў, зьмены пануючай дынастыі або веры, заснаваньня новага нацыянальнага цэнтру й гэтаму падобных прычынаў, найменьні народаў і дзяржаваў зьмяняліся.

Першым у артыкуле разглядаецца назоў *Гудай*, якім аж да нашых дзён Беларусаў называюць суседзі Лятувісы. Далей ідуць разважаньні пра назоў *Крэву*, якім таксама аж да сяння, называюць Беларусаў Латышы. Пасьля гэтага аўтар прыводзіць розныя летанісенья весткі, пачынаючы ад сьветчаньняў Нестаравай «Повести временных лет», што датычаць да зьяўленьня й да пашырэння на землях Беларусі назоваў *Русь*, *рускі*. Пра гэта ў артыкуле напісана:

Пашырэнне імя «*Русь*» на тэрыторыю Крывічоў, адбывалася не дынастычным парадкам, а шляхам пашырэння хрысьціянства. Прыняцьце хрысьціянства вялікім князем кіеўскім Валадзімерам мела вельмі важныя вынікі для дынастыі Русаў і іхных дружын. Дынастыя, з дружнай, пад уплывам славянскай граматысці, асымілявалася з падбітымі славянамі (таксама, як раней было ў Баўгарыі), прыняла іх мову. У свой чарод хрысьціянства, якое, сьпершапачатку, было верай пануючае клясы, князёў і дружныны, верай Русаў, атрымала найменьне «*рускай веры*». «*Рус*» і «*хрысьціянін*» былі найменьні ўзаемна сябе пакрываючыя. Ад гэтага часу «*прымучваньне*» славянаў ва-

³ Верашчака Ю. Аб найменьнях «Гуды», «Крывічы», «Русь» // Крывіч. Коўня, № 1, (1923). Б. 23—24.

рагамі, пакрывалася высокімі мэтамі пашырэння «*рускай веры*», пашырэння хрысціянства. Манаполь хрысціянства ў руках Кіеўскіх Русаў сыграў грамадную ролю ў сэнсе ўгрунтавання іх улады й пашырэння ўплываў. На іхнім боку была цяпер хрысціянская царква зь яе арганізацыяй і грамадствам, ды, у дадатку, цэнтрам гэтай царквы быў іх-жа «богаспасаемы» горад Кіеў. Хрысціянства, што ўжо перад гэтым мела карані між гарадскога жыхарства ўсяго абшару ўсходняй славяншчыны, пачало скора шырыцца, і... за 200 гадоў увесць усходнеславянскі абшар становіцца хрысціянскім і прыбірае імя Русь. Старыя пляменныя дзяржаўныя найменні праследуюцца, як азнака зьяўлення паганства, як азнака адсталасці й някультурнасці. У пераходны час ад паганізму да хрысціянства, прыймаецца імя «*Русь*» і Крывічанскім народам. Аднак найменне «*Крывічы*», як моцна ўкараніўшаеся, уступае сваё месца новаму тэрміну не адразу. Мы ўжо бачылі вышэй, што ў XI ст. кіеўскі летапісец не расьцягвае імя *Русь* на Крывічоў. Латышы да сяння ня ўжываюць імя «*Беларусы*», а называюць, па старой памяці, нас Крывічамі (Крэву). Найменне гэтае да нядаўна, фігуравала ў статыстыцы (Столпянский Н. Девять губерний Западного Края. СПб, 1866 год), а знача ў памяці народнай, як найменне нацыянальнае.

З гэтага вынікае, што: а) найменне «*Русь*» не славянскага паходжання, занесена яно на славяншчыну Норманамі ў IX стагодзьдзі; б) пашыралася яно між славянскіх плямёнаў як тэрмін дынастычны і, галоўна, як веравызнаўчы; у гэтым апошнім значанні яно ўмацавалася й сярод Крывічоў.

Гэткі вось быў арыгінальны пагляд В. Ластоўскага на спосаб пераносу на беларускія землі назоваў *Русь*, *рускі*. Як бачым, ён у істоце ідэнтычны з паглядам выказаным у гэтым пытанні Г. Пашкевічам. Адзначыць можна толькі невялікія розь-

ніцы ў самым сфармуляваньні. Калі Ластоўскі кажа, што найменьне «*Русь*» пашыралася «між славянскіх плямёнаў як тэрмін дынастычны і, галоўна, як веравызнаўчы», дык Пашкевіч думку гэтую фармулюе гэтак:

У гістарычных часох слова «*Русь*» мела падвойнае значаньне. Геаграфічна й палітычна яно азначала Кіеў з прылепнымі тэрыторыямі, у рэлігійным—жа сэнсе яно ахоплівала ўсіх славянскіх і не славянскіх пасьлядоўнікаў веры Русаў... Гэты факт паказвае, што не заснованая Рурыкам дынастыя, але Праваслаўная Царква была галоўным пашыральнікам найменьня Русь у ўсходняй Эўропе⁴.

Калі Ластоўскі, як бачым, гавора пра «*Русь*», як тэрмін толькі дынастычны, дык Пашкевіч адцёмлівае стадыю ягонага ўжо шырэньшага сэмантычнага засягу, бо кажа пра «геаграфічны й палітычны» зьмест гэтага слова. Калі Ластоўскі пашырэнне назову «*Русь*» дзякуючы ягонаму рэлігійнаму значаньню абмяжоўвае толькі ўсходнеславянскаю прастораю, Пашкевіч фармулюе шырэнь, бо кажа, што «ў рэлігійным сэнсе яно ахоплівала ўсіх славянскіх і не славянскіх пасьлядоўнікаў веры Русаў», ці бо праваслаўнае веры. Удакладненьне гэтае гістарычна й апраўданае, і важнае, бо славянізацыя хоць—бы вялікіх масаў жыхарства плямёнаў фінскіх на поўначы пачыналася якраз зь іхнага наварочваньня на «*рускую*» веру. За гэтым ішла ўжо русыфікацыя.

У другім артыкуле, азагалоўленым «Што такое *Русь* смаленскай тарговай граматы 1229 г.» Ластоўскі зьвярнуў увагу, што ў грамаце гэтай нямецкія купцы Рыгі й Готлянду ўвесь час называюць іх «*русы*».

⁴ Paszkiewicz H. The Origin of Russian. London, 1954. P. 146.

ваюцца «лацініянамі», купцы—ж смаленскія — «русый». Дык слова РУСЬ даецца ў супаставе да слова «лацініяне», ці бо пайма характару рэлігійнага. Відавочна пад уплывам артыкулу Ластоўскага, тэкст гэтае граматы асабліва шырака, у ангельскім перакладзе, цытуе ў сваёй кнізе Пашкевіч ды цытаты папераджае заўвагай:

Праўдападобна найважнейшы дакумэнт датычны да нашага пытання — гэта ўмова паміж смаленскім князем з аднаго боку й Рыгай ды Готляндам з другога⁵.

Вышэй прыведзеныя свае пагляды В. Ластоўскі пазней коратка пераказаў і на пачатку свае кнігі «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» (Коўня, 1926, б. 7) словамі:

У 988—990 гадох Валадзімер прыняў хрысьціянства і, пры помачы грэцкіх сьвятароў, ахрысьціў сваю дружыну й кіеўскіх мяшчанаў. Гэты крок Валадзімера меў страшэнна важныя вынікі: Варагі—Русь узялі ў свае рукі ініцыятыву хрышчэння ўсходніх славянаў, або, іначай кажучы, набылі сабе права рабіць падбоі славянскіх плямёнаў пад відам наварачваньня ў хрысьціянства. Больш таго, крыж у руках варагаў—Русі акружыў іх аўрэолай носьбітаў і пашырыцеляў вышэйшай культуры. Кіеў стаўся асяродкам распаўсюленьня хрысьціянства, а кіеўскі князь, параўне зь мітрапалітам—грэкам, стаўся галавой гэтага хрысьціянства, якое на ўсходнеславянскіх абшарах заслыло пад назовам «рускай» веры. У справе замацаваньня вараскіх заваяваньняў на ўсходняй славяншчыне прыняцьце хрысьціянства варагамі—Русью адыграла першарадную ролю... Пераход у новую «*рускую*» веру разглядаўся ў тыя часы, як адначасны пераход у новую нацыянальнасьць «*рускую*»...

⁵ Paszkiewicz H. The Origin of Russia. P. 13—14.

Розьніца ў паданьні тае самае гістарычнае канцэпцыі Ластоўскім і Пашкевічам галоўна толькі ў шырыні абгрунтаваньня тае самае тэзы. Ластоўскі яе падае ляканічна, коратка, як гатовы пастулят лёгікі, ды ілюструе яе правільнасьць невялікім толькі лікам прыкладаў зь летапісаў ды дакумэнтаў. Пашкевіч—жа той самы пагляд абгрунтоўвае на вялізным, зачэрпнутым з гістарычных жаролаў усходу й захаду Эўропы, давадовым матар’яле. І самую думку ён кладзе вуглавым каменем пры абгрунтаваньні галоўных выснаваў свае вялікае навуковае працы, тымчасам як Ластоўскі выказаў яе толькі ў артыкулах.

Гістарычная канцэпцыя, распрацаваная з гэткім акадэмічным размахам і пададзеная ў вялікім кніжным выданьні, ды ў мове першараднае міжнароднае важнасьці, паангельску, паставіла для навуковага абмеркаваньня ўзьнятае ў 1923 годзе Ластоўскім пытаньне на шырокі інтэрнацыянальны форум. І ў гэтым, бясспрэчна, вялікая заслуга Г. Пашкевіча.

Ды як—бы шырака й грунтоўна, і сяньня, і ў будучыні, не абмяркоўвалася й не разбудоўвалася ці Пашкевічам, ці іншымі навукоўцамі, гэтая тэза, фактам застаецца, што гэта цалейшае распрацоўваньне канцэпцыі беларускага гісторыка Вацлава Ластоўскага.

У гістарыяграфіі ведамая старая спрэчка «нарманістаў» з «антынарманістамі» ў пытаньні зьяўленьня назоваў «Русы», «Руская зямля», «Русь». Адзначыць важна, што разгледжаная тут канцэпцыя В. Ластоўскага спрэчкі гэтае не кранае, бо паясьняе яна не зьяўленьне гэтых назоваў у Кіеве, а толькі **пашырэньне** стуль на іншыя ўсходнеславянскія прасторы. Галоўным фактарам

у гэтым пашырэнні, паводля Ластоўскага, была новая хрысціянская вера Русаў Кіева, якая набыла назоў «*рускае веры*», і, пры далейшым праніканні хрысціянства на ўсходнеславянскія землі, разносіла адначасна ды замацоўвала назовы «*рускі*», «*Русь*».

The Concept of V. Lastouski in Works of Contemporary Historians

by Ryhor Maksimovich

Summary: It has been known to historians for some time that the terms, **Rus** and **Ruskaya Zemlya**, were first applied only to the territories of the Polyanye near Kiev. It was only from the beginning of the 12th century that the scope of these terms spread to include other East European lands. For a long time, however, no explanation was offered for the cause of that spread to territories remote from the Kievan center of power and influence. In 1923, the Byelorussian historian, Vaclau Lastouski, advanced the thesis that the principal factor of that diffusion was the Orthodox Church, since that faith, after Kiev's conversion, was referred to as the **faith of Rusy, Russian faith**. Lastouski's thesis has since then been accepted by other historians. In recent years it has received considerable development and substantiated treatment in the works of Henryk Paszkiewicz.